

73/21 Enbiya Suresi

1. “Zikir” kelimesi, şeref anlamını içermiş olsa da Kur’an’da çoğunlukla öğüt anlamında kullanılmaktadır. Bazı tefsirciler ayeti, “şerefiniz bulunan kitap” diye yorumlamışlardır (Maverdî, *en-Nüket*; Zemahşerî, *Keşşaf*; Ebussuûd, *İrşad*). Ancak biz genel anlamını tercih ettik.

2. “Lealleküm tûs’elûne” cümlesindeki fiil, eğer sorguya çekilme anlamında kullanılsaydı başına “belki, umulur ki...” anlamında “Le’alle” edatı gelmezdi. Çünkü sorguya çekileceklerinde kuşku yoktur. Dahası sorguya çekilmeleri için evlerine dönmeleri gerekmiyor. “Sâil” kelimesinin ihtiyaç sahibi anlamında değerlendirilmesi bu bağlama daha uygundur. Helak olma esnasında panik içinde kaçışan müşriklere, “Size ihtiyacı olanlar vardır; arayan, soran olur.” şeklinde alaycı bir soru yöneltilmektedir (Zemahşerî, *Keşşaf*).

3. Burada yer, gök ve ikisi arasındakilerin oyuncu veya oyuncak olarak yaratılmadığı, arkasında hesap, ceza veya ödül bulunan, dolayısıyla ciddi sonuçlar doğuran bir gerçek olarak yaratıldığı dile getirilmektedir. Ancak, bazı ayetlerde dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğu açıkça söylenmektedir (6/En’am 32; 29/Ankebut 64; 47/Muhammed 36; 57/Hadid 20). Bu ayetlere bakıldığında hepsinin de ahireti inkâr edenlere hitap ettiğini, dolayısıyla ahirete inanmayan kâfirlere ahiretin ciddiyetini anlatmak için yapılmış karşılaştırma olduğunu fark ediyoruz. Ahirete göre dünya hayatı kısa bir eğlence ve eğlenmedir; ancak, sonucu ya ebedi azap ya da ebedî cennet olan ciddi bir oyundur. Sonucunda kimsenin sorumlu olmadığı sanal bir oyun değildir. Bir sonraki ayete bakılırsa insanların Allah hakkında ileri geri konuşup gelişigüzel yakıştırmalarda buldukları anlaşılmaktadır. Evreni oyun ve oyalanmak için, içerisindekileri de bu oyunun aktörleri olarak yarattığını düşünüyorlardı. Allah, bu iddiaları kınamaktadır. Fakat buna rağmen daha sonra ortaya çıkan mistik düşüncelerin çokça kullandığı; “Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim. Bunun için de insanı yarattım!” türünden rivayetler ortaya atılmıştır ki Allah’ın yarattıklarına ihtiyacı olduğu izlenimi uyandıran bu tür iddialar, kadim geleneklerin ürettiği saçma hikâyeleri çağrıştırmakta ve bu ayetler açısından sıkıntılı görünmektedir.

4. Tesbihin anlamı için bkz. 68/Kalem 29; 50/Kâf 40; 17/İsra 44.

5. “Arş” kelimesinin anlamı için bkz. 7/A’raf 54.

6. Benden öncekilere gelen öğüt diye gösterilen şey, mevcut Tevrat olarak yorumlanabilirse de Tevrat tahrif edildiği için bu imkânsızdır. Kur’an’ın, içerik olarak önceki kitapların tekrarı olduğu kastedilmektedir (İbn Atiye, *el-Muharrer*).

7. Burada zikredilen Allah’ın kullarından kimin kastedildiği tartışmalıdır. Genel çoğunluk, ayetin geçtiği bağlama bakarak melekleri Allah’ın kızları kabul eden müşriklerin kastedildiğini düşünmüşlerdir. Benzeri gerekçelerle ve ayetin genel ifadesinden hareketle Hz. İsa ve Üzeyir gibi peygamberlerin Allah’ın çocuğu olduğunu iddia eden Kitap ehli müşriklere gönderme yapılmış olabileceğine dikkat çekenler de vardır (İbn Atiye, *el-Muharrer*).

8. Ayet, göklerin ve yerin başlangıçta bitişikken ayrıştırıldığını anlatmış olabileceği gibi, tek parça görülen göklerin ve yerin değişiminden, gökyüzünün yağmur yağacak, yeryüzünün bitki bitecek kıvama geldiğinden de bahsetmiş olabilir (Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atiye, *el-Muharrer*; Zemahşerî, *Keşşaf*; Sarmış, “Bazı Ayetlerin Çevirisi ve Yorumlanması Üzerine”, *Eskiyeni*, sayı 26, Bahar 2013, s. 201-239, sayı 28, Bahar 2014, s. 177-222).

9. Gökyüzünün korunmuş olmasından kasıt, yıkılmaktan, şeytanların müdahalesinden veya müşriklerin sandığı gibi birilerinin Allah’a ortak olmasından vs. olabilir (Maverdî, *en-Nüket*).

10. Allah’ın insanı hayırla ve şerle imtihan etmesi bir vakıa, ama şerrin bütünüyle Allah’tan kaynaklandığını düşünmek sıkıntılı gözükmektedir. Bazı tefsirciler şerrin zorluk, hastalık ve ölüm gibi tabii durumlar olduğuna dikkat çekerken bazıları da şerrin insanın aşırı tutumlarından kaynaklandığına işaret etmişlerdir (Maverdî, *en-Nüket*). İyiliğin Allah’tan, kötülüğün insandan kaynaklandığını ifade eden açık ayetler de mevcuttur (4/Nisa 79; 91/Şems 7-8). Bu durumda insanlar kötülüğü ürettikleri gibi birbirlerinin kötülükleriyle de imtihan edilmektedirler. Dolayısıyla, şerre karşı sabretmek de mücadele etmek de insanın görevi olmaktadır.

11. Acele istenen ayetler, olağanüstü mucizeler ve helaktır. Mucize verilmesi kâfirlerin helak edilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kâfirler tehdit edilmektedir (Razî, *Mefatihul-Gayb*).

12. “Kele’e, yekleü” fiili, genelde korumak gözetmek, süreyi veya ömrü uzatmak anlamlarına gelmektedir (Zebîdî, *Tâc*). Ayette “Rahman’dan korumak” ifadesi genelde “Rahman’ın azabından korumak” şeklinde yorumlanmıştır. Ancak “Rahman’dan başka kim koruyor?” şeklinde değerlendirenler de vardır (Firuzabadî, *Tenvir*). Her iki yorum da cümlenin maksadına uygun görünmektedir. Rahman isminin zikredilmesi önemlidir ve bütün merhametin sahibi Allah’ı bırakıp hiçbir şeye gücü yetmeyen aciz ilahlardan imdat bekleyen müşrikler eleştirilmektedir.

13. “Etâ” fiili, gelmek, hazır olmak, yeryüzüne müdahale etmek veya egemen olmak, “etraf” kelimesi de bitki, verimlilik, cömertlik ve soyluluk anlamlarına gelmektedir. Tefsirciler genellikle ‘taraf kelimesinin çoğulu kabul ederek “kıyı, kenar” diye tercüme etmiş ve fizikî olarak yeryüzünün daraltılması olarak değerlendirmişlerse de yeryüzünde yaşayanların veya üzerindeki bereketin yok edilmesi olarak değerlendirenlerin görüşü daha isabetli görünmektedir (Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atiye, *el-Muharrer*; Zemahşerî, *Keşşaf*). Özellikle “güçlü önderler” anlamına gelen “tarf” kelimesinin çoğulu olarak yorumlayanların görüşü dikkate değer görünmektedir (Zebîdî, *Tâc*; Ebu Hayyan, *Bahru’l-Muhit*, 13/Ra’d 41. ayetin tefsiri). Yani yeryüzünün seçkinlerinin ve tanrı kabul edilen zorbalarının nasıl birer birer ortadan kaldırıldığı anlatılmaktadır (Sarmış, “Bazı Ayetlerin Çevirisi ve Yorumlanması Üzerine”, *Eskiyeni*, sayı 26, Bahar 2013, s. 201-239, sayı 28, Bahar 2014, s. 177-222).

14. Bu tür ayetlerde kastedilen sağırılık, hakiki anlamda duyma özürülü olmak değildir. Kelimenin sözlük anlamında da var olan kulak tıkamak ve sağır gibi davranmak şeklinde belirginleşen mecazî anlamdır (Zemahşerî, *Keşşaf*).

15. Hakkı batıldan ayıran ölçü anlamına gelen “Furkan” ismi, genellikle Kur’an için kullanılırken burada Tevrat için kullanılmaktadır. Tıpkı 105. ayette “zikir” (öğüt) isminin

kullanılması gibi. Çünkü bu isimler, içeriği ortak olan ilahî vahyin ortak isimleridir (24. ayet). Bundan dolayı, ilahî kitaplara tabi olanlar, 92. ayette zikredildiği üzere tek bir ümmet kabul edilmektedirler.

16. Son derece makul bir eleştiriye, verecekleri adam gibi bir cevabı olmayanların şiddete başvurmaktan başka çareleri yoktur. Dahası cehaletin nasıl bir vicdansızlık olduğu da ortadadır. Bundan daha da kötüsü, bir hiç uğruna en makul insanları feda eden inattır. Bu durum, yanlış inancın inançsızlıktan daha beter olduğunu da göstermektedir.

17. Namaz ve zekâtın İbrahim (as) döneminde de farz olduğunu, dolayısıyla Yahudilere de emredilmiş olduğunu anlıyoruz. Bundan önce inmiş olan İbrahim suresi 37 ve 40. ayetlerde, Hz. İbrahim'in neslinin namaz kılması yönünde duası mevcuttur. Fakat Yahudilerin ilerleyen süreçlerde namazı terk ettiklerini ve dolayısıyla kaybettiklerini görüyoruz (19/Meryem 59; 2/Bakara 43).

18. Parantez içi açıklamayı bir önceki ayete atfen ekledik.

19. Parantez içi açıklamayı 75 ve 76. ayetlere atfen ekledik.

20. Mevdudî'nin verdiği bilgilere göre Tevrat'ta bu konuyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur (*Tefhim*). Tefsircilere göre bir adamın ekinine birinin sürüsü dalmış ve ekinini harab etmişti. Davud (as) sürünün ekin sahibine verilmesiyle tazminin gerçekleşeceğine hükmetmiş, Süleyman ise koyunların sütünün sadece o mevsim ekin sahibine verilmesi halinde daha adil bir tazmin gerçekleştirilmiş olacağına hükmetmiştir (Maverdî, *en-Nüket*; Razî, *Mefatihul-Gayb*). Allah, Davud ve Süleyman'ın verdiği hükümlere şahid olduğundan bahsetmekte ve Süleyman'a o hükmü kendisinin öğrettiğini ifade etmektedir. İslam âlimlerinin çoğunluğu bu hükmün içtihadî olduğunu, onların verdiği adli kararlar konusunda tecrübe kazanmalarına Allah'ın imkân verdiğini ve isabetli olanı onayladığını dile getirmektedir (Mevdudî, *Tefhim*). Verilen mesaj kısaca tazmin hukukuna geçiş sürecine işaret etmekte, ilahî yasaların bu konuda adil bir yargılama oluşturduğuna dikkat çekmektedir.

21. Bu cümle ve devamındaki ayetlerde Davud ve Süleyman peygamberlere verilen mucizevî imkânların Allah'ın lütfu olduğu, peygamberlerin ve onlarla birlikte olanların korunduğu dile getirilmektedir. Bu ifadelerle Hz. Süleyman'ı büyücü kabul eden (2/Bakara 102), Hz. Eyyûb'u Allah'ın korumadığını iddia eden Yahudiler eleştirilmektedir. Üstelik Süleyman'ın üstünlüklerinden kendilerine pay çıkaran Yahudilere, görevlerinin övünmek değil, şükretmek olduğu hatırlatılmaktadır (34/Sebe12-13).

22. Süleyman'ın yelkenli gemilerden oluşan filosundan bahsedilmektedir (Mevdudî, *Tefhim*). Körük vb yöntemlerle de rüzgârdan faydalandığı düşünülebilir.

23. Dalgıç ve mahir usta anlamına gelen şeytan kelimesi hem cin hem de insanlar için kullanılmaktadır. Burada cin anlamında kullanılması kuvvetli bir ihtimaldir (Bkz. 38/Sâd 36-38. ayetler ve ilgili dipnot).

24. Parantez içi açıklama, 75. ve 76. ayetlerden hareketle eklenmiştir.

25. Eyyûb'un başına gelen belalar bir hastalıktan ibaret değildi. Başına gelen sayısız belalara sabretme sınavını kazanınca Allah onun sadece hastalığını iyileştirmemiş,

kaybettiği mal ve mülkünü, çoluk çocuğunu geri vermiş ve hatta yenilerini vererek ikiye katlamıştı. Bütün bunları, ona bir rahmet olsun, sonradan gelen ve Allah'a kul olma eylemini gerçekleştirmek isteyenlere bir örnek, bir öğüt olsun diye yapmıştı. Çünkü bu kıssalar hikâyeye olsun diye anlatılmamaktadır. Tevrat'ın Mazmurlar bölümünde geçen çelişkili Eyyup hikâyeleriyle Kur'an'ın sade anlatımını karşılaştırmak için Mevdudî'nin bu ayetler hakkında yazdığı açıklamalara bakılabilir (*Tefhim*).

26. Parantez içi açıklama 75. ve 76. ayetlerden hareketle eklenmiştir. Zü'l-Kıfl isminin de Ze'n-Nun gibi lakap olduğu düşünülmektedir. Bir sonraki dipnotta açıklandığı gibi isimlerin başında gelen "zü" eki sahip demektir. Dolayısıyla Kıfl'ın sahibi demektir (Bkz. 38/Sâd 48).

27. "Ze'n-Nun"un anlamı için bkz. 68/Kalem 1. 85. ayette geçen Zülkifl ile bu kelimenin başındaki "zü ve ze" ekleri sahip anlamına gelmektedir. "Ze'n-Nun" isminin "Ninovalı" anlamına gelen bir lakap olduğu sanılmaktadır. Fakat Kur'an'da onun kimliğinden çok kişiliği ön plana çıkarılmaktadır. Allah'ın o kavmin hakkından gelemeyeceğini sanması sonucu başına söz konusu olaylar gelmekte ve tevbe kabul edilerek kendisine imkân verilmektedir. Surenin indiği dönem ve yer (Mekke) itibariyle verdiği bu mesaj son derece önemlidir.

28. Tefsirciler bu cümleyi iki şekilde yorumlamışlardır. Eşinin çocuk doğurabilecek kıvama gelmesi veya onun gibi salih bir kul olması için ıslah edilmesi gibi (Maverdî, *en-Nüket*). Devamındaki cümle kadının zaten salih bir kul olduğunu açıkladığı için birinci görüş daha isabetli görünmektedir.

29. Peygamberlerin mesajlarını özetleyen ayetlerden sonra bu ayet bütün peygamberlerin bağlılarını tek ümmet kabul eden genel bir ilke ortaya koymaktadır. Çünkü Allah'ın gönderdiği bütün vahiyler özde birdir (24. Ayet; ayrıca bkz. Maverdî, *en-Nüket*)

30. Bir önceki ayette ilahi dinin birliğinden bahsedilirken bu ayette dinlerin parçalı oluşunu insanların gerçekleştirdiği ortaya konmaktadır (Mevdudî, *Tefhim*). Emir kelimesi ilahi buyruk anlamında yaygın olarak kullanılırken, aynı zamanda iş anlamında da kullanılmaktadır. Çünkü dinlerini parçalayanların kendilerini ve işlerini de parçalaması kaçınılmazdır.

31. Helak olan kavme haram olan şey yaptıkları iyiliklerin karşılığıdır. Onların dönmemesi, inkar ve kötülüklerinden vazgeçmeyecek olmaları veya helak olduktan sonra dünyaya dönmeyecek olmalarıdır (Taberî, *Câmiu'l-Beyan*; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*). Ayetlerin açık ifadesine bakılırsa Yecuc-Mecuc da herkesin dirileceği mahşer günü dirilip gelecektir. "Gerçek vaad yaklaştı." dedikten sonra yapılan tasvir de mahşerde herkesin akın akın geleceğini ortaya koyan bir açıklamadır. Ye'cuc ve Me'cuc'un eski kavimlerden olduğu ve kıssada işaret edildiği gibi işgalci bir topluluğun kastedildiği anlaşılmaktadır (18/Kehf 94-99).

32. "Hasap" kelimesi, odun anlamına gelen "hatap" kelimesiyle akrabadır. Odun anlamında kullanıldığı gibi ateşi tutuşturmak veya şiddetini artırmak için kullanılan çıra gibi yakıt maddeleri anlamında da kullanılmaktadır (Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atiye, *el-Muharrer*).

33. Zikir (öğüt) ilahî kitapların ortak özelliği olduğu için Kur'an'ın ismi olarak sürekli kullanılırken bu defa Tevrat'ın sıfat ismi olarak kullanılmaktadır (İbn Atiye, *el-*

Muharrer). Tıpkı Kur'an için kullanılan "Furkan" isminin 48. ayette Tevrat için kullanılması gibi.

34. Bu ayetteki hüküm, bir önceki vaadin devamı gibi görünmektedir. Bir sonraki ayette de Kur'an'ın müminlere vaadi kastedilmektedir. Mirasçı olmak için salih kul olmak gerekir (*Maverdî, en-Nüket*).

35. "Fitne" kelimesi işkence ve azap anlamına geldiği gibi (51/Zariyat 14; 16/Nahl 110), imtihan anlamına da gelmektedir (35. ayet). Bu anlamda bela kelimesiyle eş anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak fesat anlamına gelmediği halde böyle bir anlamla meşhur olmuştur. Hem imtihan hem baskı anlamını aynı anda içeren bu kelime, birini düşüncesinden vaz geçirmek için baskı ve işkence uygulayarak canıyla imtihan etme anlamında kullanılmaktadır. Burada ise müşriklerin inatlarından vazgeçip iman etmeleri yönünde tehdit edilmesi veya baskı altında tutulması anlamında kullanılmış olabilir.

36. Peygamber, ilk cümlede Rabbine dua ediyor, ardından dönüp kavmine sesleniyor. Müşriklerin yalanlaması, dalga geçmesi ve Allah'ın kendilerini helak etmeyeceğini söylemeleri karşısında yardım için Allah'a sığınmaktan başka yapabileceği bir şey olmadığını dile getiren içli bir konuşma. Rabbinin hükmünü çağırdıktan sonra yaşanan çaresizliği dile getiren bu cümleler, sabrın son noktasını yansıtmaktadır. Yardıma en yakın yer burası olmalı!